

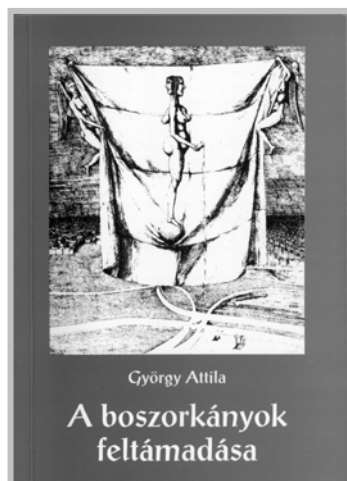
Visszatérés helyett feltámadás

GYÖRGY ATTILA: A BOSZORKÁNYOK FELTÁMADÁSA

A Gyimesközéplekon 1971-ben született György Attila második könyvét tartja a kezében az olvasó, az *Előretolt Helyőrség Könyvek* sorozatának újabb darabját. A mű archaizáló szövege olyan utazásra hívja befogadóját, mely az emberi lélek és test mélyeséges mélyére vezet. Tévednének azonban, ha stílusát illetően valóban és egyszerűen archaizálónak mondanók ezt az alkotást. A szerző nem egy sosemvolt, a középkori latinításra (is) visszautaló stílust próbál következetesen végigírni boszorkányokról szóló „szakkönyvén”, sokkal inkább frivolan, pajkos hanyagsággal ki-kiszól szövege nyilvánvaló anakronizmusai mögül. Se szeri, se száma a nyilvánvaló belső ellentmondásoknak, melyek közül csak néhányat említek: a sólyom nem a boszorkány állata, de a ragadozómadarak igen; míg a 22–23. oldalon a tűz és a föld a boszorkányok eleme, addig a 26–27-en már a föld és a víz, ráadásul ket-tejük közül az utóbbi éppen ellenelemük volt az előbb említett oldalakon. Mielőtt

azonban megpróbálnánk feloldani vagy érthetővé tenni ezeket a könnyen szerzői következetlenségnek tetszhető ellentmondásokat, vegyük szemügyre azt a módszert, ahogy György Attila eltávolítja magától művét.

A szerző Jacob Sprengernek, a XV. században élt domonkosrendi inkvizítornak tulajdonítja *A boszorkányok feltámadása* című munkát, pontosabban az „örök visszatérés” mítoszának megfelelően azonosul Jacob Sprenger György Attilával, amint erre többször is utal a szövegben. A szerzőség kérdését tovább bonyolítják az átfedések Jacob Sprenger és Henricus Institoris között (Institoris, akit ritkán Kramernek is neveznek Sprenger inkvizitortársa volt, közös művük a *Malleus Maleficarum* a boszorkányüldözők hírhedt szakkönyve, mely *Haxenhammer* néven is ismert). Sprenger nem elégszik meg azzal, hogy a XV. századból származó közös művük szerzőségét legnagyobb részben Institorisnak tulajdonítja, XX. századi saját könyvének – melyet György Attila néven jegyez – legszebb és legnagyobb erejű hasonlatait és következtetéseit is ötszáz évvel ezelőtti barátjának tulajdonítja. Továbbá ha figyelembe vesszük a mű 77. oldalán található szövegrészt, akkor arra is következtethetünk, hogy Sprenger-György és Institoris valójában egy és ugyanazon személy: „Némelykor azonban, most, hogy ma Institoris tudását és hatalmát birtoklom, arról álmodom, hogy magam vagyok Institoris.” György Attila-Jacob

Erdélyi Híradó–Előretolt Helyőrség
Kolozsvár, 1997
96 oldal

Sprenger könyve – mint ahogy azt már említettem – nemcsak szépprózai kísérletként, álesszéként olvasható, de sokkal inkább fiktív szakkönyvként is. A szerző elhelyezi a boszorkányokat a nyugati művelődésben, kijelölve helyüket az *Ószövetség* történeteiben, az ógörög képzőművészetben, a lovagi szerelmi kultúrában és Francois Villon költészetében éppúgy, mint korunk művészeti irányainak szexuális vonatkozásaiban. A névmágia és a bibliai értelemben vett férfi és nő egymást „megismerés”-ének összekapcsolása eredeti és logikusan elfogadható ötlet. A költészetet a „szakkönyv” nem esztétikai kategóriaként kezeli, hanem transzcendentális érzékenységű emberek hivatásszerű foglalkozásából adódó jelzéseként, tudósításokként. György Attila szövegének nyelve csak látszólag gondosan stilizált imitációja valamely feltételezett középkori megszólalási módnak. Ez a nyelv költészetén túli, barbár, primitív nyelv. Gyakran megsérti az eddigi magyar nyelvű stilisztikai elképzeléseket, hogy az álki-finomult stílus mögött a témához (vagyis a boszorkányok mélyen misztikus ösztönvilágához) méltó forma kifejezést nyerhessen. György Attila úgy írt szakkönyvet boszorkányológiából, mintha igazi bennfentes lenne. Nem tudálékoskodik, ha csak azért nem, hogy félrevezesse és nevetségessé tegye a tudóskodókat. Ravasz, roncsoltan stilizált nyelve könnyen lehet, hogy megegyezik a boszorkányok „szakzsargonával”, legalábbis annyiban, amennyiben fiktív szakmunkája természettudományos értékű. Különösen igaz lehet az akkor, ha a boszorkányokat mint az őseredeti tiszta nőiség képviselőit próbáljuk érteni. Az okkult problémák megoldása gyakran olyan profánul egyszerű, mint egy mosogatás. (Gondoljunk csak Umberto Eco *A Foucault-inga* című regényének arra a részletére, mikor az elbeszélő szerelme, Lia megfejtésében mosócédulává és Arséne Lupin egyik tisztelőjének gú-

nyos üzenetévé változik a bölcs és tudós férfiak által kutatott Templomosok titkos irata! Európa Könyvkiadó Bp. 1992. 646-657.) A mű 33. oldalán fejt ki a szerző megnevezés, *megismerés* és az ezekről való beszéd nehézségeit. Ezzel szorosan kapcsolódik össze a boszorkányok természetrajzának ismertetése, melynek segítségével párhuzamokra bukkanhatunk Sprenger, Institoris és ellenfeleik jelleme között, de míg a boszorkányok bemutatása alapos elemzés útján történik, az inkvizitorokkal kapcsolatban csak odavetett megjegyzések, szándékosan homályos utalások találhatóak a szövegben. A boszorkányok halhatatlanok és/vagy örökkévalóak, viszont Sprenger és Institoris lelke is átível az évszázadokon, ez világosan kiderül a mű végén. A boszorkányok egy jelentős részét a (lázado) angyalok leszármazottai-ként mutatja be *A boszorkányok feltámadása*. György Attila könyvében úgy jelennek meg az angyalok, mint egy – az emberitől eltérő – lehetséges kommunikációs forma megvalósítói. Ebből a szemszögből nézve úgy tűnhet: a művészeteknek (főként a költészetnek) azért van szüksége az angyalokra, hogy teoretikusan vizsgálhasanak egy ilyen lehetséges kommunikációs rendszert.

Bölcsesség és értelem között éles határvonalat húz a szerző rosszindulat és gonoszság különbségéről elmélkedve a 40. oldalon. Véleménye szerint a kicsinyes rosszindulat az értelem romlásából, míg a gonoszság, mely emberfelettivé és az angyalokhoz hasonlatosakká teszi a boszorkányokat a bölcsesség romlásából származik. György Attila morális értékek fogalmaival játszik, csúsztat, amikor az emberek rosszindulatát aljasnak és sunyinak, a boszorkányok gonoszságát pedig természetükből adódó őszinteségnek nevezi; mindezt valószínűleg azért teszi, hogy levonhassa a következtetést: a test sohasem hazudik, nem úgy, mint az ész, s a bölcsesség valójában misztikus erotikus böl-

cesség. E fejtegetést ellenpontoszza az utána következő *Mikor a boszorkányok banánt esznek* című elbeszélés. A tárgyilagos fogalmazást felváltja a személyes hangvételű beszámoló, melyet itt-ott általános kijelentések szakítanak meg. A felláció durván logikus, ürítésbe torkolló levezetése összekapcsolódik a születés, teremtés nagy misztériumának megrontásával: „A boszorkány egyesül a banánnal, a szó szoros értelmében: azonban az egyesülés módja – a szájon át – Chassiél bűnös angyal utálatos tanításait idézi, ennek során pedig eltünteti, elfogyasztja a banánt; befogad, de nem ad vissza a természet rendje szerint, végezetül pedig, születés helyett elemészt, élő helyett holt salakot termel belőle.” A fejezet végén az általános következtetések és tanulságok levonásakor felbukkan újra az a hasonlatlanc (kígyó útja a sziklán, hajóé a tengeren), melyet Institoris jellemzésére szerkesztett György-Sprenger, de megváltozott jelentéssel: „három dolog van, melyet nem foghat fel az értelem: a kígyó útja a sziklán, a hajó útja a tengeren és a boszorkány útja a banánnal.” Általában el lehet mondani a műről, hogy a szövegét visszatérő hasonlatok, állandó jelzők („madárlátta”) szövik át meg át jelentős szöveggöszetartó erőt fejtve ki.

A boszorkányok és az uralom, pontosabban a hataloméhség közti viszonyban a hatalomvágyat, mint a boszorkányoknak a nemi vágy melletti másik uralkodó ösztönét mutatja be. A matriarchalitás fonódik össze lehetőleg finoman ezzel a hataloméhséggel a szexus közvetítő erejének hatására. Francois Villon híres verssorának magyar fordítása itt kerül bele a szövegbe („Boldog, ki nem próbálta még”), alátámasztva a kijelentést, miszerint Lilyth és Azáél leányai testi szerelmük erejével igázzák le és tartják hatalmukban a férfiakat, akik elbizakodottan, gyengeségeik ellenére boszorkányt merészelték szeretni. A boszorkánymesterek és az inkvizítorok

viszont ugyanabban a misztikus játékban vesznek részt (a játék szót itt a lehető legkomolyabban értve!), ilyenformán a szerelem és főként a nemiség misztifikálása a nemek harcát egyszerre változtatja kommunikációs rendszerré és létmóddá. Nem pusztán a szexuális aktus értékelődik jelként: egy új-régi nyelv teremtődik az udvarlás, vadászat, üldözés, menekülés, elő- és utójáték mozzanataiból. Nyelv feletti és nyelven túli nyelv, melyhez képest óhatatlanul alulmarad az összehasonlításban a „szakkönyv” stilizált nyelve, amely nem akar és nem is akarhat többet, mint a szerelem mitikus nyelvén megírt „tudományos”, „elméleti” szöveg fordításának eszköze, illetve terepe lenni. Persze könnyen lehet, hogy a fordításnak éppen ez a kudarca (tudniillik az, hogy képtelen a György Attila-féle szöveg lefordítani a feltételezett mágikus-erotikus nyelvet) az egyetlen lehetőség a fordításra. Másrésztől kínálkozik ugyan feloldási-értelmezési lehetőség az eredeti, misztikus nyelven belül is, ez azonban a létnek a szerelem melletti másik legmeghatározóbb mozzanata a létezők számára: a halál. Az isteni törvény, vagyis az élet titkainak megismeréséért azaz birtoklásáért (hiszen amit megismerünk, meg tudjuk nevezni, azt uralmunk alá hajtottuk) folyik a harc Lilyth és a lázadó angyalok leányai és az ember fiai között, csak hogy míg ezek a titkok a boszorkányok számára eleve adott valóságként léteznek, addig az emberi létező csupán a boszorkányokkal folytatott szerelmi harcban, mint megértési és értelmezési folyamatban érheti el őket. A megértési folyamat végére érő ember, a megértő, a megértés pillanatában pontosan azt veszti el, amiért az értelmezés elindult, hiszen a boszorkány szerelméről való lemondással tulajdonképpen az élet titkainak kutatásáról mond le (miután megismerte azokat), a boszorkány pedig első halálát halja, mivel György Attila szerint a boszorkányok első halála (férfiak fö-

lötti) hatalmuk elvesztése, a második a fizikai halál (49–50.).

A mű második része *A boszorkányok szerelme* címet viseli, s György Attila kora siralmas állapotának taglalásával kezdődik: bár Éva leányai érzik a boszorkányok jelenlétét a XX. század végén is, a férfiak teljességgel vakok ennek a jelenlétnek a felismerésére, sőt arra is, hogy férfi módjára viselkedjenek a boszorkányokkal folytatott szerelmi csatározások során. A szerző a korai középkorból (is) eredeztethető lovagi kultúra nőiségképét és szerelmi érzékenységét dicséri. Figyelemre méltó a szöveg ismétléses technikája a boszorkányok virágnevei kapcsán (a név, a megnevezés fontosságáról volt már szó), s talán ide sorolható külső testi tulajdonságaiknak többszöri – szó szerinti – ismétlése. Az értelmezési-megértési folyamat egyik sarkpontjáról már volt szó, a másik végpont, a boszorkányok értelmezési kísérlete is a halálba tart, logikusan a férfi halálához vezet. Szerelem és halál egyé válására jellemző, hogy György–Sprenger szerint a férfi szerelmi vágya ugyanakkora vagy még erősebb halálvágygal párosul. A mezítelenség sem pusztán az erotika kifejeződése, legalább annyira a halálé, pontosabban a halálra szántság, azaz az áldozat fogalmáé. Az *Előretolt Helyőrség* irodalmi csoportosulásának fiatal erdélyi költői-írói közül Fekete Vince lírájában jelentkezik ez a felismerés hasonló intenzitással. György Attila így ír erről: „minden, mi mezítelenül születik, meghal, és minden halál lemezteleníti az élőt. Általános igazság, hogy a mezítelen ember áldozattá szelídül, mert a mezítelenség (...) világra tárja a test esendőségét, s a mezítelenséggel hazudni nem lehet.” Az életet adó őszanya termékeny mezítelensége kapcsolódik össze a halál angyalának női formában történő megjelenésével, s kettejüket egyaránt jeleníti meg a boszorkányok mezítelensége, mely „beteljesíti a végzetet”. (61.) Feltehetően téves lenne az az

értelmezése György–Sprenger halálvágytesti szerelem párhuzamának, mely a szado-mazochizmus felől közelítené a témát, sokkal inkább az életadó, örökké termő őszanyához való visszatérés vágyáról lehet itt szó, mely a halált a szerelem által megtapasztalva kívánja megérteni a létet.

A boszorkányokról és a májusi szerelemről című rész önmagában, a könyvön kívül is megállná a helyét karcotként, miniatűr esszéként. Kötetben elfoglalt helyével inkább csak az eddigieket erősíti, támasztja alá. *A férfiember megzavarodásáról* című fejezetből derül ki, mit is ért György Attila azon, hogy korára sajnálatos módon megváltozott a nők, férfiak és boszorkányok közti viszony. Már-már tudományos-pszichológizáló fejtegetéseivel azonban ez a részlet is kissé kikíváncsodik a kötetből, mely mindvégig a széppróza és a szimulált szakirodalom között egyensúlyoz. A megértés pillanatában kiderül Ádám fiai számára, hogy annak elérésével semmit sem nyertek, viszont mindent elvesztettek, hiszen: „ki azonban átlát a dolgokon, gyakran alig képes elviselni az igazságot, mert az nem vigaszt, csupán magyarázatot nyújt.” (69–70.) Mindebből következhet az is, hogy a szerző művének megformálásakor nem tartott szem előtt esztétikai, természeti-tudományos törvényszerűségeket, csupán a boszorkányok aktus- és gesztusnyelvének érzelmi és érzéki törvényszerűségeit, hiszen a témával kapcsolatban az utóbbiakhoz képest az előbbieket egyáltalán nem fontosak. Hasonlítható – de nem azonosítható – ez az eljárás azzal az irodalomban jól ismert törekvéssel, hogy férfiszervezők fikatív női szerzők életművének alkotásával (Weöres, Esterházy, Parti Nagy) a nőíró alkotó személyiségét szimulálják, vagyis egy másik, a beszélőétől eltérő beszédmódot vagy esetenként egyéb jelrendszert használnak. Institoris története szemléletes példája annak a megértési és megismerési folyamatnak, mely-

ről a mű legtekintélyesebb része szól. Institoris felismeri, hogy „igazából akkor értettem meg a pogány és eretnek hitvallások meg a kabbalisták tételét, miszerint a testi szerelem több lehet, és közelebb hozhat Istenhez, mint az elmélyülés”. (79–80.) Az utolsó, végső titok pedig nem tudható, cáfolva ezzel a mágikus-erotikus megismerés és értelmezés eddig épített elméletét, „minthogy saját sorsát senki meg nem ismerheti”. (82.) Institoris, aki, akárcsak társa vagy másik énjé, Jacob Sprenger, rendelkezik az örök visszatérés képességével, végül abban reménykedik, hogy – isteni? – csoda töri át erotikus-misztikus tudásának világát, s visszatér hozzá a boszorkány, akit szeret. Visszatérés helyett azonban feltámadás következik, s az olvasó itt ér el, illetve kanyarodik vissza a kerettörténethez, mely egyrésztől egy boszorkányüldözés története, másrésztől a kereszténység szent titkának, a feltámadásnak a profanizációja az erotikus mítosz alapján. A kerettörténet ismeretében a mű címe kettős értelmű: Violetta Honig Blum, vagy az egész boszorkányság feltámadásáról van-e szó? György-Sprenger előadásából kiderül: a boszorkányság mindig is jelen volt az emberiség történetében, feltámadásáról tehát szó sem lehet, legfeljebb megerősödéséről. A kötet címe azonban egyértelműen a feltámadást sugallja, s Violetta valóban föl is támad a XX. század végén, a Székelyföldön, hogy megjelenjen az örökké visszatérő Jacob Sprenger és Henricus Institoris előtt. A helyzetet bonyolítja, hogy – a szövegből legalábbis úgy tűnik – Institoris egy Hanga nevű boszorkányt vár vissza, mert tőle várja a végső kérdés megválaszolását.

A kerettörténet első feléből azonban már tudhatja az olvasó, hogy a két inkvizitor számára ez a titok az örök kárhozat, amivel Violetta Honig Blum megerőszkolásaért és meggyilkolásaért fizetnek. Örök visszatérés és feltámadás különbségét Mircea Eliade fejt ki *Az örök visszatérés mítosza* című művében, s szerint az örök visszatérés egy a megváltáson, a zsidó-keresztény kozmoszon kívüli, archaikus mozzanat, míg a feltámadás kegyelme egyértelműen keresztényi. A keresztény hitet védő szent inkvizítorok várják tehát az örök visszatérést (hiszen ők is ebben és ezáltal élnek) és a kereszténységen kívülinek bélyegzett, archaikus (mert természeti, ösztönös) „boszorkány” támad fel újra, részesülve a krisztusi kegyelemből, mindörökre kitéve ezzel az inkvizítorokat halhatatlan lelkük marcangoló kínjának.

S végül még néhány szó a szerzőség problémájáról. A kerettörténetben szó sincs György Attila és Jacob Sprenger azonosságáról, pontosabban a narrátornak, ki előbb Jacob Sprengernek, majd György Attilának nevezi magát nincs tudomása erről az azonosságról. A két szöveg azonban – közülük is főként a második az újra felbukkant Henricus Institoris, illetve Kramer félreérthetetlen célzásainak köszönhetően – egyértelműen sugallja a kerettörténet két elbeszélőjének azonosságát. Az elbeszélés végére nyilvánvalóvá vált az egyezés, s valószínűleg ezért írta alá a könyv szerzője művének ajánlását a Jacob Sprenger névvel.

Kelemen Zoltán